

УДК 159.9.072.5:159.922.1:378(045)

ГЕНДЕРНИЙ АУДИТ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ В УКРАЇНІ

Юлія Нечитайло

практичний психолог Балакліського педагогічного фахового коледжу
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID 0000-0002-5752-103X
ylichanechetajlo87@gmail.com

Анотація. У статті висвітлено важливість гендерного розвитку здобувачів і здобувачок освіти в період професійної підготовки майбутніх педагогічних фахівців і фахівчинь у педагогічних закладах фахової передвищої освіти, що зумовлено суспільним запитом щодо професійної підготовки педагогічних кадрів, які здатні виховувати молоде покоління ґрунтуючись на принципах гендерної рівності та недискримінації. Обґрунтовано, що у педагогічних закладах фахової передвищої освіти необхідно налагодити своєчасний та комплексний супровід освітнього процесу, створити освітнє середовище та організаційно-просторові умови, згідно до низки законодавчих документів щодо гендерної рівності і недискримінації. Авторкою доведено, що створення відповідного освітнього середовища і впровадження гендерночутливого простору стає можливим завдяки якісному дослідженню внутрішнього та зовнішнього середовища закладу освіти, що складає зовнішню ситуацію розвитку особистості на ранньому етапі професійного становлення.

На сьогоднішній день, практичним інструментом для оцінки того, наскільки принципи гендерної рівності втілюються у функціонуванні закладу, є методика гендерного аудиту. Розкрито суть і особливості організації гендерного аудиту у закладах освіти. Модифікований варіант методики застосовано авторкою у дослідженні освітнього середовища педагогічних фахових коледжів. Це дозволило окреслити низку проблемних тенденцій, які є типовими для закладів освіти цього рівня.

У статті висвітлено можливості поліпшення умов гендерної соціалізації здобувачів і здобувачок освіти, а також найважливіші кроки у формуванні сприятливого освітнього середовища у закладах фахової передвищої освіти, що ґрунтувалися на результатах гендерного аудиту.

Ключові слова: гендерна рівність; фахова передвища освіта; гендерний аудит; середовище закладу освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні умовою сталого розвитку сучасного українського суспільства та створення умов для рівності між обома статями в усіх сферах життєдіяльності суспільства стає стимулювання гендерної просвіти і гендерного виховання молоді, яка здобуває професійну освіту у різних галузях, насамперед у педагогічній сфері. Положення законодавчих актів (насамперед – Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної

ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності») дозволили забезпечити міцне нормативно підґрунтя до підвищення якості освітнього процесу на всіх рівнях на засадах гендерної рівності і недискримінації.

Затверджені 2022 року Кабінетом Міністрів України Розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки», як і «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації», проголошують пріоритетом розвитку вищої освіти країни у її концептуальній моделі та стратегії розвитку – доступність, рівність і неупередженість, зокрема, наголошуючи на необхідності виховання з урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків як пріоритетного завдання виховної роботи у закладах фахової передвищої освіти.

Зазначене є свідченням того, наскільки актуальною є потреба суспільства у кваліфікованих фахівцях і фахівчинях педагогічного профілю, які мають розвинену гендерну самосвідомість та світогляд, не обтяжені статево-рольовими стереотипами, усвідомлюють свої індивідуальні, соціальні та особистісні якості, що розкриваються у приватній та професійній діяльності, позитивно відкриті до нової інформації, вміють спростовувати неконструктивні стереотипи і долати егоцентричні настанови. Наголосимо, що така потреба має бути реалізована вже на етапі професійної підготовки у закладах фахової передвищої освіти, для чого у закладах має створюватися необхідне освітнє середовище та забезпечуватися просторові умови.

Реалізацію та запровадження змін середовища закладів освіти у структурно-організаційному та змістовно-процесуальному аспектах відображено у сучасних законодавчих документах: Наказ Мінсоцполітики України «Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі». Цими нормативними документами визначено заходи, якими забезпечується наскрізність принципів гендерної рівності в освіті, зокрема професійній, як-от: затвердження плану заходів з реалізації запровадження принципів гендерної рівності у сфері освіти, запровадження обов'язкової антидискримінаційної експертизи всього освітнього контенту, здійснення гендерного аудиту закладів освіти.

Для вирішення посталої проблеми виникла потреба у поглибленому дослідженні питань розвитку гендерного аудиту закладів педагогічних фахової

передвищої освіти і апробуванні інструментів такого аудиту на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У колі досліджуваної проблематики нашу увагу привертають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо питань гендерної соціалізації особистості (С. Бем, Ш. Берн, С. Бовуар, І. Грабовська, Т. Ісаєва, М. Кімел, І. Кон, М. Мелтсас, Н. Смелзер, С. Гаубас, Е. Molla, М. Nimer, McLean Kate C., Boggs S., Haraldsson K., Lowe A., Fordham Ch., Byers S., Syed M.), зокрема: засвоєння і відтворення гендерних ролей в ході соціалізації (Є. Іванова, С. Бем, С. Оксамитна), дослідження впливу ЗМІ на гендерну соціалізацію (О. Пода, Т. Марценюк, М. Скорик), чинники гендерної соціалізації в системі освіти (О. Васильченко, Т. Дрожжина, С. Вихор, А. Войтовська, Т. Ісаєва, Н. Оліфірович, О. Малахова, Л. Шлеїна), дослідження «гендерного складника соціальності» репрезентовано (В. Васильєва, Т. Голованова, В. Григоренко, С. Гришак, І. Іванова, О. Кікінеджі, Л. Міщик, Н. Приходькіна, О. Рассказова, А. Рижанова, О. Цокур, Л. Харченко).

Протягом останніх років важливим дослідницьким напрямком стало вивчення процесу формування гендерної культури у здобувачів закладів вищої освіти, що засвідчено в наукових працях таких вчених, як М. Воронка, О. Белоліпцева, Т. Дороніна, І. Щербина, В. Москаленко, П. Терзі, О. Васильченко, А. Петрученя, В. Смік, О. Аніщенко, О. Цокур, О. Кікінеджі, Л. Шлеїної.

Дослідження Т. Говорун, О. Курдибахи, О. Кікінеджі, В. Кравець, О. Марущенко, В. Синякової, Н. Шабаєвої, проведені українськими науковцями-практиками, спрямовані на вивчення оптимальних соціально-педагогічних та соціально-психологічних умов для ефективної соціалізації молоді в закладах освіти під час навчального та позанавчального процесу. Вивченню гендерного виховання, присвячено дослідження В. Хор'якова, І. Гури, І. Ліницької, С. Вихор, В. Желєзняк, В. Кравця.

Питанню організації освітнього середовища як однієї з оптимальних умов процесу гендерної соціалізації присвячено наукові дослідження гендерночутливого середовища у взаємодії його компонентів (Н. Павлущенко, О. Кікінеджі, О. Кізь, Т. Дрожжина), гендерночутливого простору (О. Марущенко, Н. Павлущенко, А. Войтовська), а також упровадженні гендерного, гендерночутливого, особистісно-егалітарного підходу до організації освітнього процесу (Н. Приходькіна, О. Рассказова, Н. Тарасенко, О. Онипченко, Ю. Чернецька, Н. Тарасенко, Ю. Нечитайло, А. Кравченко, В. Какадій).

Попри те, що науковою спільнотою досить глибоко вивчено проблематику

гендерної соціалізації загалом, варто відзначити обмежену кількість розвідок конкретних методів та інструментів вивчення умов та чинників гендерної соціалізації молоді у закладах фахової передвищої освіти, зокрема із застосуванням такого інструменту впливу, як «Гендерний аудит».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити гендерний аудит закладу освіти як практичний інструмент, що дозволяє проаналізувати, якою мірою принцип гендерної рівності реалізується у педагогічних закладах фахової передвищої освіти.

Теоретичні основи дослідження. Необхідно впровадження принципів гендерного підходу в закладі фахової передвищої освіти, оскільки це є обов'язковою умовою для навчання майбутніх фахівців і фахівчинь педагогічного профілю, так як це створює відповідну соціальну ситуацію розвитку молоді. Сприятливе середовище закладу фахової передвищої освіти є надзвичайно важливими, враховуючи особливості юнацького віку, в період якого юнаки та юнки набувають спроможності критично оцінювати різноманітні суспільні ситуації, виробляти власні ціннісні орієнтації, світосприйняття та формувати власне ставлення до оточуючих та до себе, завдяки розвитку особистісної рефлексії та осмисленню.

Сприятливі цьому може найкраще особистісно-егалітарний підхід, який, за думкою О. Кікінеджи та О. Кізь, включає в себе реалізацію концепції рівноправ'я статей та відмову від обумовленості гендерних ролей біологічними факторами; утвердження егалітарного світогляду, що базується на розвитку таких значимих особистісних якостей: гендерна компетентність як обізнаність, гендерна чуйність як створення умов для повноцінного розвитку представників обох статей, незважаючи на статево-рольові стереотипи та упередження, компетентність у вирішенні проблем навчання і виховання з позиції егалітарної гендерної ідеології, гендерна толерантність як повага до основоположних прав та свобод людини (Кікінеджи, Кізь, 2021, с. 72). Принципами такого підходу є: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів та упереджень; їх освоєння відповідно віковим можливостям молоді, що навчається; у міжстатевому спілкуванні має простежуватися позитивізм і толерантність; опора на особистий життєвий досвід молодої людини, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція як умова активізації егалітарного самовизначення та саморефлексії у діапазоні освітнього процесу; долання статевого стереотипу; паритет у представленні «жіночого» і «чоловічого» начал у дидактичних матеріалах; відмова від

представлення меншовартості «жіночого» начала (Кікінеджи, Кізь, 2021, с. 72).

Метою такого підходу у професійній підготовці майбутніх педагогічних працівників є формування особистості, яка відповідає принципам рівноправ'я статей. Ми погоджуємося з О. Кікінеджи у тому, що такий фахівець/фахівчиня є самотворчою, відкритою, самодостатньою, гендернокомпетентною особистістю. Вони вірять у свій потенціал і мають потребу в постійному саморозвитку і самовдосконаленні. Особливість цієї особистості полягає в тому, що вони орієнтовані на самореалізацію та позитивне соціальне функціонування, і мають егалітарний світогляд, що у сукупності відображає її психологічне благополуччя» (див. Кікінеджи, Кізь, 2021, с. 72). Отже, наша позиція полягає в тому, що під час навчання у закладі фахової передвищої освіти, гендерна соціалізація та професійна підготовка майбутніх фахівців і фахівчинь мають призвести до розвитку високого рівня гендерної соціальності та формування особистостей з егалітарною свідомістю.

Дослідниці О. Кікінеджи та О. Кізь вказують, що досягнення свободи егалітарної особистості можливе лише через «позбавлення від стереотипів, їх руйнування, встановлення відносин між статями на принципах рівності». Це досягається завдяки процесам самосвідомості, саморозвитку, самовдосконалення, активної життєвої позиції, психологічної гнучкості, рефлексивних навичок, толерантності та самореалізації власного внутрішнього світу та «Я» через сприйняття зовнішнього світу (Кікінеджи, Кізь, 2021, с. 66-89). Таким чином, егалітарна особистість подібна до «постмодерної особистості» за Т. Титаренко, яка відчуває «захоплення іншістю, відмінністю, оскільки жорстке уявлення про норму зникає і особистість готова прийняти не лише власну унікальність, а й унікальність іншого, несхожого на неї індивіда. Вона погоджується з правом кожного бути різним, розуміти сенс життя, щастя та благополуччя по-своєму» (Титаренко, Кочубейчик, Черемних, 2014, с. 152).

Отже, згідно з визначенням вчених О. Кізь і О. Кікінеджи, для поступового розвитку егалітарної особистості у сфері освіти слід враховувати різні соціально-педагогічні чинники. Зовнішні чинники охоплюють включеність особистості у соціальне, професійне, економічне та громадське життя, яка служить індикатором позитивного функціонування егалітарної особистості. Внутрішні чинники включають мотивацію до самоствердження, переважання егалітарних цінностей, гармонійний розвиток особистісних якостей, створення паритетних умов соціалізації в закладі вищої освіти і використання студентоцентрованого підходу (Кікінеджи, Кізь, 2022, 2021). Провідна роль належить процесу формування ціннісних орієнтацій людини, розвитку гендерної свідомості та

самосвідомості, які є ключовими атрибутами зрілої особистості.

Важливо зауважити, що формування ціннісних орієнтацій у молоді тісно пов'язане з етапами соціалізації особистості протягом її життєвого розвитку. Ми погоджуємося з поглядом вченого М. Лукашевича, який стверджує, що соціалізація людини відбувається внаслідок взаємодії з навколишнім середовищем протягом усього її життя, і протягом цього часу вона освоює та використовує цінності культури (Лукашевич, Семигіна, 2007, с. 247). Науковці також зауважують (М. Лукашевич (Лукашевич, Семигіна, 2007), Т. Кравченко (Кравченко, 2010), І. Рогальська (Рогальська, 2009)), що соціалізація особистості у різні вікові періоди відрізняється специфічними соціально-психологічними особливостями. Відповідно, кількісне накопичення усвідомлених цінностей протягом конкретного вікового періоду призводить до їхнього переосмислення, що виявляється у зміні її структури – соціальності та її спрямованості.

Важливо відзначити, що егалітарні ціннісні установки у молодій людині можуть ефективно розвиватися тільки за умови організації її активності в відповідному соціокультурному освітньому середовищі, що є ключовим компонентом соціального контексту розвитку молоді людини студентського віку.

Аналіз наукових підходів до розкриття складного, багатомірного поняття «освітнє середовище», дозволяють стверджувати, що під освітнім середовищем розуміють багаторівневу систему умов/обставин/чинників/можливостей, що в свою чергу, забезпечує оптимальні умови до освітньої діяльності в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному. Освітнє середовище закладу фахової передвищої освіти це комплекс умов, можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних) для здобуття освіти, що були створені цілеспрямовано та / або склалися у закладі, що уможлиблює і загальнокультурний і особистісний розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу.

Відповідно, якщо всі компоненти системи, структурні підрозділи закладу освіти будуть дотримуватися принципів гендерної рівності в своїй професійній діяльності, це стане важливою та ефективною передумовою для втілення ідеї рівності серед здобувацтва та створення гендерночутливого середовища в закладі освіти, яке сприятиме розвитку та вдосконаленню системи ціннісних орієнтацій у юнаків та юнок на основі глибокого особистісного, ініціативного та творчого сприйняття соціокультурних цінностей.

Наукові погляди О. Марущенко визначають важливість створення гендерночутливого навчального середовища, де молодь стає більш свідомою

стосовно дискримінації, гендерних стереотипів і сексизму. Це передбачає, що учасники та учасниці освітнього процесу помічають, аналізують, критично осмислюють та діють у відповідності до ситуацій, пов'язаних з гендерною нерівністю та гендерними стереотипами (Марущенко, 2013). Підтримуємо наукові ідеї Н. Павлущенко щодо формування гендерночутливого освітнього середовища під впливом упровадження гендерного підходу в освітній процес, що передбачає важливі напрямки: підвищення рівня гендерної освіти викладацької спільноти та студентської молоді; гармонізація взаємин між різностатевими суб'єктами на основі егалітаризму і гендерної рівності; реконструкція гендерних стереотипів в освітній та позанавчальній діяльності, переосмислення їх педагогічною спільнотою та здобувацтвом, вивільнення їх мислення від гендерних упереджень; увага до впливу освітнього середовища на молодь і відповідне його корегування, залучення молоді, що навчається до різноманітних активностей та заходів з метою розкриття та розвитку індивідуальних здібностей і задатків, можливостей їх самореалізації; створення оптимальних умов для гендерної ідентифікації та ефективної соціалізації особистості, розвитку її гендерної соціальності (Павлущенко, 2018).

У той же час, створення гендерночутливого середовища розглядається як цілеспрямована модернізація освітнього середовища. Це виявляється результатом та показником спрямованих дій педагогічного колективу, які орієнтовані на кожную особистість, використовуючи особистісно-егалітарний підхід у освітньому процесі. Згідно з поглядами Н. Павлущенко, гендерночутливими вважаються стандарти освітнього життя, що гарантують права і свободи всіх учасників освітнього процесу незалежно від статі. Крім того, вони враховують індивідуальні особливості хлопчиків та дівчат, юнаків та юнок, такі як різні вимоги на уроках фізкультури, гендерне квотування для дівчаток у сферах «технічної беспорядності» та спеціальні програми, спрямовані на залучення хлопців до догляду за молодшими та їх участь у вихованні дітей (Павлущенко, 2018).

На сьогоднішній день заклади вищої освіти в Україні напружували власні методики та технології для створення гендерночутливого освітнього середовища. Крім того, вони активно поширюють свій позитивний досвід шляхом організації відповідних майстер класів, вебінарів, тренінгових програм підвищення кваліфікації працівників освіти, популяризуючи свій досвід на наукових конференціях різного рівня, у наукових публікаціях ([Н. Тарасенко (Рассказова О., Тарасенко, 2015), О. Рассказова (Рассказова, Онипченко, Чернецька, 2016), О. Онипченко (Рассказова, Онипченко, Чернецька, 2016),

Ю. Чернецька (Рассказова, Онипченко, Чернецька, 2016)).

Важливо підкреслити, що вивчення досліджуваного явища - розвитку гендерної соціальності молоді, яка навчається - неможливе без врахування впливу як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, яке формує ситуацію розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. Гендерний аудит закладу освіти є одним із ключових практичних інструментів, що дозволяє оцінити, наскільки принципи гендерної рівності реалізуються у функціонуванні цього закладу, дозволяє знайти та підкреслити позитивний досвід, оцінити прогрес у просуванні ідеї гендерної рівності в освітній установі та привернути увагу студентської молоді, до реалізації своїх можливостей в усіх сферах діяльності, надає рекомендації щодо методів вирішення цих проблем (Кравченко, Нечитайло, Какадій, 2022). Зазначимо, що на сьогодні методика гендерного аудиту показала свою дієвість та широко застосовується не лише у закладах вищої освіти (Рассказова, Чернецька, Онипченко, 2015, 2016; Світайло, Савельєва, Давліканова, 2016), а також в інших ланках освіти – дошкільна освіта, загальна середня освіта та фахова передвища освіта (Нечитайло, 2019; Кравченко, Нечитайло, Какадій, 2021).

Гендерний аудит відрізняється від традиційного аудиту, який часто асоціюється з оцінкою організаційної діяльності за допомогою кількісних показників. Насправді, гендерний аудит є формою соціального аудиту, де оцінка базується на якісних аспектах, таких як сприйняття, що ґрунтується на мисленні та міркуванні. Саме ці аспекти визначають сутність та завдання гендерного аудиту (Світайло, Савельєва, Давліканова, 2016, с. 6). Гендерний аудит охоплює оцінку чотирьох ключових аспектів гендерної інтеграції: політична воля: способи, якими керівники та лідери навчального закладу використовують своє положення та проявляють свою підтримку, виявляючи лідерство, ентузіазм та зацікавленість у роботі, спрямованій на забезпечення гендерної рівності; технічний потенціал: рівень навичок, знань, кваліфікацій та фізичних здібностей фахівців та фахівчинь у навчальному закладі, які необхідні для успішної реалізації практичних аспектів гендерної інтеграції; відповідальність: механізми, якими організація визначає ступінь відповідності вимогам щодо інтеграції гендерної рівності в програми та власну організаційну структуру; організаційна культура: норми, звичаї, переконання та правила поведінки в установі, які сприяють або перешкоджають реалізації гендерної рівності (Світайло, Савельєва, Давліканова, 2016, с. 9).

Таким чином, гендерний аудит є важливим та результативним інструментом для сприяння політиці гендерної рівності в освітніх установах. Він

допомагає вирішувати численні ключові завдання, включаючи моніторинг, оцінку, покращення комунікацій, впровадження гендерночутливих методів роботи та організацію освітніх заходів.

Методика дослідження. Для проведення діагностики ситуації, у якій відбувається гендерна соціалізація юнака/юнки у закладах фахової передвищої освіти, отримання чіткого уявлення про характер впливу чинників та суб'єктів освітнього мікросередовища на характер розвитку гендерної соціальності здобувача / здобувачки освіти, оцінки гендерної соціальності не лише як сукупності особистісних характеристик, але й як відображення впливу соціального середовища на процес розвитку особистості використано методику «Гендерний аудит», зокрема і спеціальну анкету (авт. Н. Несвітайло, Ю. Савельєва та ін.), для якої було розроблено зручний інтерфейс користування – гугл-форма «Гендерний аудит». Також ми використовували відкриті запитання авторського опитувальника «Гендерний індекс розвитку особистості» (авт. Ю. Нечитайло) (Нечитайло, 2021).

Результати дослідження. Для більш глибокого експериментального дослідження впливу середовища в закладі фахової передвищої освіти на створення сприятливих умов для професійного становлення майбутніх фахівців та розвитку їх гендерної соціальності було проведено гендерний аудит таких закладів: Балаклійського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Харківського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної рад, Дніпровського фахового педагогічного коледжу комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради». Експериментальне дослідження відбувалося протягом 2018 – 2022 років.

З метою оцінки вихідного стану освітнього середовища закладів фахової перед вищої освіти було виділено експертну групу з викладачів і викладачок, фахівців соціально-психологічної служби та інших працівників закладу фахової передвищої освіти – 53 особи, а також опитано 304 здобувача і здобувачки освіти. Відповідно до завдань дослідження нами було здійснено дослідження загальних просторових умов закладів освіти, дослідження представленості чоловіків та жінок за посадами, комунікативної культури та методів і технологій роботи зі здобувацтвом, насиченості бібліотечного фонду гендерноспрямованою літературою, організації позааудиторної роботи зі здобувацтвом: методи,

технології, спрямованість гурткової роботи та інші види активності студентської молоді за межами аудиторної діяльності.

За результатами гендерного аудиту виявлено низку проблемних тенденцій, які є типовими для закладів освіти цього рівня: наявність традиційного статеворольового підходу в організації \ просторово-організаційних умов освітнього процесу; недостатній рівень гендерної культури педагогів, що має своє відображення у формуванні певного мікроклімату в закладі освіти, характері взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, організація активності молоді на заняттях та позааудиторних заходах, типи завдань та доручень, особливості педагогічного реагування на помилки, допущені здобувачами і здобувачками освіти, можливостях поєднання професійних (навчальних) та сімейних обов'язків, збідненість інформаційно-настінного простору закладу освіти на гендерночутливу візуальну наочність, тематичні стенди, візуалізацію символіки гендерної рівності та недостатність бібліотечного фонду щодо гендерноспрямованої літератури.

Дані отримані в ході гендерного аудиту дозволили встановити, що Балаклійський педагогічний фаховий коледж Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Красноградський педагогічний фаховий коледж Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Харківський педагогічний фаховий коледж Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради мають гендерно-сприятливий мікроклімат, тоді як Дніпровський фаховий педагогічний коледж комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради – достатньо гендерно-сприятливий мікроклімат.

У середовище експериментальних закладів освіти було внесено зміни щодо удосконалення умов гендерної соціалізації здобувачів і здобувачок освіти. Важливо відмітити найбільш важливі зрушення у створенні позитивного освітнього простору у закладах фахової передвищої освіти: формування методичних та психолого-педагогічних рекомендацій та подання їх на розгляд адміністрації закладів освіти задля прийняття адміністративних рішень; упровадження методичних та психолого-педагогічних обговорень на засіданнях циклових комісій, навчально-методичній раді закладів освіти, на засіданнях педагогічної ради, з відповідним прийняттям проєкту рішення педагогічної ради щодо застосування гендерночутливого підходу в освітньому процесі закладу освіти на основі спільної цілі та взаємодії структурних підрозділів, як суб'єктів соціального впливу та виховання на молодь, що навчається; підвищення рівня

комунікативної культури педагогічної спільноти, що проявлялося у стилі викладання, формах комунікації як у межах навчальних аудиторій, рекреацій закладу освіти, так і віртуальному просторі – дистанційно через засоби ІКТ, соціальні мережі; покращення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, застосування гендерночутливої мови та гендерно-орієнтовної термінології при підготовці навчально-методичного комплексу, забезпечення освітнього процесу гендерною проблематикою, активного залучення студентської молоді до їх участі у різнопланових позааудиторних заходах гендерного спрямування.

Важливим якісним показником до побудови гендерночутливого простору стало удосконалення внутрішніх предметно-просторових умов освітнього простору у закладі фахової передвищої освіти стало кількісне і якісне насичення інформаційно-настінного простору закладу освіти гендерночутливою візуальною наочністю, оформлення тематичних стендів, виставок, розробок, з дотриманням умов до оформлення гендерночутливої візуальної наочності в коридорах, аудиторіях, бібліотеці, досягненні паритету в представленні позитивних образів дівчат / жінок та юнаків / чоловіків в наявному настінно-інформаційному просторі. Було оформлено тематичні стенди, виставки творчих розробок, дидактичних матеріалів, виставки гендерно спрямованої літератури, організовано бібліотечні позааудиторні заходи, заходи соціально-психологічної служби, що здійснювались в офлайн та онлайн форматі: онлайн виставки, віртуальні виставки літератури, онлайн заходи соціально-психологічної служби та працівників бібліотеки, позааудиторні заходи педагогічних фахівчинь і фахівців.

Позитивні зрушення стосувались і організації просторових умов, що дозволило здобувацтву поєднувати професійні (навчальні) та сімейні обов'язки. Так, у Харківському педагогічному фаховому коледжі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради створено кімнату для батьків і дитини. У Красноградському педагогічному фаховому коледжі розширено об'єкти інфраструктури дозвілля (гуртки, секції, театри, музеї, центри), в яких активно беруть участь як здобувачки освіти, так і здобувачі освіти. У Балаклійському педагогічному фаховому коледжі та Красноградському педагогічному фаховому коледжі адміністрацією закладів освіти до уваги взято відповідні методичні та психолого-педагогічні рекомендації та прийнято рішення їх поетапної реалізації за матеріальних можливостей закладів освіти.

Аналіз результатів за спеціальною анкетною дозволив стверджувати про позитивну тенденцію до формування гендерно-сприятливого мікроклімату у

зкладах освіти. Зокрема, це виявилось під час повторного застосування діагностичних методик і проявилось у збільшенні кількості здобувачок і здобувачів освіти, які, за їхніми твердженнями, жодного разу не потрапляли у ситуацію обмежень та незручностей у своєму закладі освіти, зменшенні кількості здобувачок і здобувачів освіти, з якими подібні ситуації траплялися зрідка та доволі часто. Зафіксовано зменшення кількості здобувачок і здобувачів, педагогів і педагогинь, працівників і працівниць зазначених закладів освіти, які помітили у закладах освіти прояви різниці у ставленні до жінок та чоловіків. Також, учасники та учасниці освітнього процесу відзначили наявність позитивної тенденції щодо збільшення рівня толерантності освітнього середовища, посилення можливостей поєднання професійних (навчальних) та сімейних обов'язків учасниками освітнього процесу незалежно від їхньої статі.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У цілому, можемо зазначити, що значущими чинниками, які визначають вплив на розвиток гендерної соціальності здобувачів і здобувачок фахової передвищої освіти, є освітнє середовище закладу освіти у взаємодії його компонентів – структурних підрозділів, соціальних партнерів, гендерночутливого простору освітнього середовища закладу освіти, гендерночутливий та особистісно-егалітарний підхід до організації освітнього процесу та позанавчальної діяльності зі здобувачами і здобувачками освіти; розробка і застосування гендерночутливих педагогічних технологій та методів педагогічної діяльності з молоддю, які створюють можливості для прояву соціальної активності молоді та розвитку гармонійних міжособистісних взаємин.

Подолання численних гендерних стереотипів, що закріплені у середовищі закладу освіти як частини загальної соціокультурної ситуації у суспільстві, у вигляді образів «чоловіче» і «жіноче» і проявляються моделями поведінки в ході міжособистісної взаємодії, накладаючи відбиток на характер цієї взаємодії, стає можливим завдяки постійному вивченню та моніторингу освітнього середовища.

Експериментальним шляхом доведено, що гендерний аудит є засобом, який дозволяє провести аналіз того, наскільки принципи гендерної рівності реалізовані у роботі установи. Цей інструмент також допомагає виявити та висвітлити позитивний досвід, оцінити прогрес у реалізації гендерної рівності в освітньому закладі, а також визначити можливості для самореалізації жінок і чоловіків у закладі освіти, незалежно від їх гендерної приналежності.

Напрямом подальших досліджень є розробка та апробація форм, методів і засобів сприяння гендерної соціалізації здобувачів і здобувачок у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. с. 108932. Літературний письмовий твір наукового характеру «Паспорт опитувальника «Індекс гендерного розвитку особистості» для вивчення стану розвитку гендерної соціальності здобувачів освіти у педагогічних закладах фахової перед вищої освіти» / Ю.С. Нечитайло. № с202106140; заявл. 03.09.21; опубл. 25.10.21.
2. Гендерний аудит або перші кроки до затишної школи для всіх. ГІАЦ «КРОНА» (відео). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCzpuASp6PI>
3. Гендерний освітній експеримент: шкільна революція від ГІАЦ «КРОНА» і партнерів. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvitniy-experiment-shkilna-revolyuetsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html>
4. Кікінежді, О. & Кізь, О. (2021). Проблема розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога: освітній контент. *Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри*: кол. монографія / наук. ред. Блинова О. Херсон : ФОП Вишемирський В. 66–90.
5. Кікінежді, О. & Кізь, О. (2021). Університет як середовище становлення егалітарної особистості майбутнього педагога. *Modern science and practice : The VII International Science Conference*, Boston, USA. 114–117. URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/2306/1/VII-Conference-Modern-science-and-practice.pdf#page=115>
6. Кравченко, А. & Нечитайло, Ю. & Какадій, В. (2021). Гендерночутливий підхід як основа забезпечення якості освітніх послуг з профорієнтації та професіоналізації учнівської молоді в нових соціокультурних умовах. *Соціальна робота та соціальна освіта*, Вип. 2(7), 88–116. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/244090>
7. Кравченко, Т. (2010). Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. ... докт. пед.наук. Київ.
8. Лукашевич, М. & Семігіна, Т. (2007). Соціальна робота (теорія і практика) : навчальний посібник. Київ : ІПК ДСЗУ.
9. Марущенко, О. (2013). «Прихований навчальний план» сучасної школи: методологія та структурування предмету дослідження. *Гендер-PRO: зб. наук. праць*. Вип. 1, 57–64.
10. Нечитайло, Ю. (2019). Розвиток гендерної соціальності особистості в онтогенезі та її формування в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ, Вип. 72 (т. 2), 62–70. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30029>
11. Павлущенко, Н. (2018). Гендерночутливе освітнє середовище як педагогічна умова використання гендерного підходу в початковій освіті. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка*, 23–26. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10407/1/6.pdf>
12. Рассказова, О., Онипченко, О. & Чернецька, Ю. (2016). Діяльність осередків гендерної освіти ВНЗ як умова імплементації гендерного компонента в освіту: досвід роботи ЦГО ХГПА. *Гендерна парадигма освітнього простору*, № 3, 165–173. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/3.4.2016.pdf>
13. Рассказова, О. & Тарасенко, Н. (2015). Досвід роботи осередків гендерної освіти педагогічного вищого навчального закладу. *Гендерна парадигма освітнього простору* : зб. наук. праць, № 1, 132–135. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/genderna-paradigma-osvitnogo-prostoru-1341009.html>
14. Рассказова, О., Чернецька, Ю. & Онипченко, О. (2015). Гендерний аудит освітнього середовища педагогічного ВНЗ як інноваційна форма імплементації гендерного компонента у вищу освіту. *Гендерна парадигма освітнього простору* : зб. наук. праць, № 2, 123–136.

15. Рогальська, І. (2009). Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис... докт. пед. наук. Луганськ.

16. Світайло, Н., Савельєва, Ю. & Давліканова, О. (2016). Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів : практ. посіб. / Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. СУМ ДУ. 38. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/12345.pdf>

17. Титаренко, Т., Кочубейник, О. & Черемних, К. (2014). Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум.

GENDER AUDIT IN VOCATIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS A TOOL FOR IMPLEMENTING THE PRINCIPLE OF ENSURING EQUAL RIGHTS AND OPPORTUNITIES FOR WOMEN AND MEN IN UKRAINE

Julia Nechitaylo

practical psychologist of the Balakli Pedagogical College of the Communal Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council

ORCID 0000-0002-5752-103X
ylichanechetajlo87@gmail.com

Abstract. The gender development of the personality of the acquirers of education in the pedagogical institutions of professional advanced education is determined by the public demand in the professional training of pedagogical specialists who are able to refute the non-constructive egocentric instructions of society regarding the gender of women and men's roles, they have a developed gender self-awareness and worldview, are aware of their individual, social and personal qualities revealed in private and professional activities, positively open to new information, and most importantly, able to educate the younger generation which based on the principles of gender equality.

During training in the pedagogical institutions of professional advanced education, it is necessary to establish timely and comprehensive support of the educational process, as well as to create an educational environment capable of solving a number of problems which influence on the process of gender socialization and development of gender sociality in future pedagogical specialists. Creating of an educational environment, it is important to consider that the creation of a gender-sensitive space becomes possible thanks to a qualitative study of the internal and external environment that constitutes the situation of personality development in early youth. Nowadays the practical tool for assessing of the principles of gender equality are implemented in the functioning of the institution is the gender audit technique. The effectiveness of the tool has been confirmed by Ukrainian scientists and teachers's testing in higher educational institutions. The modified version of the tool was used for studying of the educational environment of pedagogical professional colleges of the Communal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, where were revealed a lot of problematic trends that are typical for these educational institutions . The article highlights the improvement of the conditions of male and female students` gender socialization and the most important steps in the formation of a favorable educational environment in vocational higher education institutions based on the results of a gender audit. The important shifts in the creation of a positive educational space in institutions of vocational pre-higher education were ascertained with a survey of the faculty, the pedagogical society and employees of educational institutions, which confirmed the positive trend in the creation of the gender-sensitive educational environment.

Keywords: gender equality; vocational higher education; gender audit; educational institution environment.

REFERENCES

1. Nechytajlo, Y. (25.10.21). Certificate of authorship 108932. Literaturnyi pysmovyi tvir naukovoho kharakteru “Pasport opytuvalnyka “Indeks hendernoho rozvytku osobystosti” dlia vyvchennia stanu rozvytku hendernoi sotsialnosti здобувачів освіти у педагогічних закладах фахової перед вищої освіти” [Literary written work of a scientific nature “Passport of the questionnaire “Index of gender development of the personality” for the study of the state of development of gender sociality of students of education in pedagogical institutions of professional pre-higher education”]. c202106140; declared 03.09.21.
2. Hendernyi audyt abo pershi kroky do zatyshnoi shkoly dlia vsikh [Gender audit or the first steps towards a comfortable school for all]. HIATs “KRONA” (video). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZCzpuASp6PI>
3. Hendernyi osvittii eksperyment: shkilna revoliutsiia vid HIATs “KRONA” i partneriv [Gender educational experiment: school revolution from GIAC “KRONA” and partners.]. Hender v detaliakh. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvittiy-experiment-shkilna-revoljutsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html>
4. Kikinezhdii, O. & Kiz, O. (2021). Problema rozvytku egalitarnoi osobystosti maibutnoho pedahoha: osvittii kontent [The problem of the development of the egalitarian personality of the future teacher: educational content.]. *Psyhologichni resursy v umovakh zhyttievoi ta suspilnoi kryzy: sotsialnyi ta osobystisnyi vymiry: kol. monohrafiia / nauk. red. Blynova O. Kherson : FOP Vyshehmyrskyy V. 66–90.*
5. Kikinezhdii, O. & Kiz, O. (2021). Universytet yak seredovyshe stanovlennia egalitarnoi osobystosti maibutnoho pedahoha [The university as an environment for the formation of the egalitarian personality of the future teacher.]. *Modern science and practice : The VII International Science Conference*, Boston, USA. 114–117 URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/2306/1/VII-Conference-Modern-science-and-practice.pdf#page=115> [in Ukrainian].
6. Kravchenko, A., Nechytailo, Y. & Kakadii, V. (2021). Hendernochutlyvyi pidkhid yak osnova zabezpechennia yakosti osvittikh posluh z proforiientatsii ta profesionalizatsii uchnivskoi molodi v novykh sotsiokulturnykh umovakh [A gender-sensitive approach as a basis for ensuring the quality of educational services for career guidance and professionalization of student youth in new socio-cultural conditions]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita, Vyp. 2(7)*, 88–116. URL: <http://srsu.udpu.edu.ua/article/view/244090> [in Ukrainian].
7. Kravchenko, T. (2010). Teoretyko-metodychni zasady sotsializatsii ditei shkilnoho viku u vzaiemodii sim'i i shkoly [Theoretical and methodological principles of socialization of school-aged children in the interaction between family and school] : avtoref. dys. ... dokt. ped.nauk. Kyiv.
8. Lukashevych, M. & Semyhina, T. (2007). Sotsialna robota (teoriia i praktyka) [Social work (theory and practice)]: navchalnyi posibnyk. Kyiv : IPK DSZU.
9. Marushchenko, O. (2013). “Prykhovanyi navchalnyi plan” suchasnoi shkoly: metodolohiia ta strukturuvannia predmetu doslidzhennia [“Hidden curriculum” of the modern school: methodology and structuring of the research subject.]. *Hender-PRO: zb. nauk. prats, 1*, 57–64. [in Ukrainian].
10. Nechytailo, Y. (2019). Rozvytok hendernoi sotsialnosti osobystosti v ontogenezi ta yii formuvannia v osvittomu protsesi zakladu fakhovoi predvyshechoi osvity [The development of gender sociality of the individual in the ontogeny and its formation in the educational process of the institution of vocational pre-higher education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy : zb. nauk. prats. Kyiv, 72 (2)*. 62–70. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30029> [in Ukrainian].
11. Pavlushchenko, N. (2018). Hendernochutlyve osvittie seredovyshe yak pedahohichna

umova vykorystannia hendernoho pidkходу v pochatkovii osviti [Gender-sensitive educational environment as a pedagogical condition for the use of the gender approach in primary education]. *Innovatsii v pochatkovii osviti: problemy, perspektyvy, vidpovidi na vyklyky sohodennia: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltava* : PNPu imeni V.H. Korolenka, 23–26. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10407/1/6.pdf> [in Ukrainian].

12. Rasskazova, O., Onypchenko, O. & Chernetska, Yu. (2016). Diialnist osередkiv hendernoї osvity VNЗ yak umova implementatsii hendernoho komponenta v osvitu: dosvid roboty TsHO KhHPA [Activities of gender education centers of higher education institutions as a condition for implementing the gender component in education: experience of the Gender Education Center of KhGPA]. *Henderna paradyhma osvitnoho prostoru*, 3. 165–173. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/3.4.2016.pdf> [in Ukrainian].

13. Rasskazova, O. & Tarasenko, N. (2015). Dosvid roboty osередkiv hendernoї osvity pedahohichnoho vyshchoho navchalnoho zakladu [Work experience of gender education centers of a pedagogical higher educational institution]. *Henderna paradyhma osvitnoho prostoru : zb. nauk. prats, 1*, 132–135. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/genderna-paradigma-osvitnogo-prostoru-1341009.html> [in Ukrainian].

14. Rasskazova, O., Chernetska, Y. & Onypchenko, O. (2015). Gendernyi audyt osvitnoho seredovyscha pedahohichnoho VNЗ yak innovatsiina forma implementatsii gendernoho komponenta u vyshchu osvitu [Gender audit of the educational environment of a pedagogical university as an innovative form of implementation of the gender component in higher education]. *Genderna paradyhma osvitnoho prostoru : zb. nauk. prats, 2*, 123–136. [in Ukrainian].

15. Rohalska, I. (2009). Teoretyko-metodychni zasady sotsializatsii osobystosti u doshkilnomu dytynstvi [Theoretical and methodological principles of personality socialization in preschool childhood] : avtoref. dys... dokt. ped. nauk. Luhansk.

16. Svitailo, N., Savelieva, Y. & Davlikanova, O. (2016). Hendernyi audyt diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv [Gender audit of higher educational institutions] : prakt. posib. / Fond im. Fridrikha Eberta. Predstavnytstvo v Ukraini. SUM DU. 38. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/12345.pdf>

17. Tytarenko, T., Kochubeinyk, O., & Cheremnykh, K. (2014). Psykholohichni praktyky konstruiuvannia zhyttia v umovakh postmodernoi sotsialnosti [Psychological practices of constructing life in the conditions of postmodern sociality] : monohrafiia. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Kyiv : Milenium.

Матеріали надійшли до редакції
09.05.2023 р.